

JAROSŁAW RABIŃSKI

DWA MEMORIAŁY MICHAŁA KWIATKOWSKIEGO
W SPRAWIE POLITYKI ZAGRANICZNEJ RZĄDU RP
NA UCHODŹSTWIE W LATACH 1942-1943

Jednym z najważniejszych polityków Stronnictwa Pracy przebywających w latach II wojny światowej na emigracji był Michał Kwiatkowski. Postać to dzisiaj chyba zapomniana, z całą pewnością warta uwagi tak z powodu roli, jaką Kwiatkowski odgrywał w strukturach państwa polskiego na uchodźstwie w latach 1939-1945, jak i z racji jego dorobku intelektualnego, przemysłów, które przybierały postać artykułów prasowych, broszur czy memoriałów kierowanych do osób sprawujących najwyższą władzę w państwie, poświęconych m.in. konkretnym zagadnieniom polskiej polityki zagranicznej. Do tej ostatniej grupy należą prezentowane w niniejszym artykule teksty.

Ich autor, Michał Franciszek Marian Kwiatkowski, urodził się 16 września 1883 r. w Gnieźnie¹. Jako uczeń niemieckiego gimnazjum w tym mieście działał w tajnej organizacji „Filomaci”, zorientowanej na działalność kulturalno-oświatową w duchu narodowym. Doprowadziło to do wydalenia go ze

Dr JAROSŁAW RABIŃSKI – adiunkt Katedry Historii Najnowszej, Instytut Historii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: jarab@kul.lublin.pl

¹ Dane biograficzne przede wszystkim na podstawie: Instytut Polski i Muzeum im. Gen. Sikorskiego w Londynie [dalej cyt.: IPMS], Akta personalne członków Rady Narodowej, sygn. A.5.72, Kwestionariusz M. Kwiatkowskiego, k. 3; tamże, Życiorys M. Kwiatkowskiego, k. 5-6; R. T u r k o w s k i, *Michał Kwiatkowski – dziennikarz i polityk emigracji polskiej w Niemczech i Francji (1883-1966)*, w: *E scientia et amicitia. Studia poświęcone profesorowi Edwardowi Potkowskiemu*, Warszawa–Pułtusk 1999, s. 207-218; H. P r z y b y l s k i, *Kwiatkowski Michał Franciszek Marian*, w: *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce*, t. II, red. R. Bender, S. Gajewski [i in.], Warszawa 1994, s. 72-73; M. L i p o w i c z o w a, *Kwiatkowski Michał Franciszek Marian*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XVI, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1971, s. 360.

szkoły. Kwiatkowski, jako dziewiętnastolatek, wraz z 26 kolegami został za swoją działalność skazany na kilkudniową karę więzienia w twierdzy gdańskiej.

Od 20. roku życia związał się ze środowiskiem dziennikarskim. W 1903 r. został redaktorem naczelnym „Gazety Gdańskiej”, na łamach której skutecznie zachęcał do popierania polskich kandydatów w wyborach do Reichstagu. Jednakże z powodu zatargów z władzami pruskimi niebawem zmuszony był opuścić Gdańsk. Przeniósł się do Bochum (Westfalia-Nadrenia), gdzie w 1904 r. podjął studia ekonomiczne na uniwersytecie w Münster. W tym samym roku wszedł w skład redakcji pisma „Wiarus Polski”. W 1909 r. założył w Herne (Westfalia) dziennik „Narodowiec”. Pismo to, jeden z najważniejszych periodyków emigracyjnych, wpływało na kształtowanie polonijnej opinii społecznej najpierw w Niemczech, a następnie – po przeniesieniu redakcji pisma do Lens – we Francji. Najwyższy przed II wojną światową nakład (ponad 30 tys. egzemplarzy) osiągnęło w latach trzydziestych. Ostatni numer pierwszego „Narodowca” ukazał się 20 maja 1940 r., tuż przed zajęciem północnej Francji przez wojska niemieckie. Kwiatkowski – energiczny organizator – stworzył w Lens własne przedsiębiorstwo prasowe, dysponujące swoją drukarnią. Umożliwiło mu to jednoczesne wydawanie innych czasopism: „Gazety dla Kobiet” i „Ilustracji Polskiej” we Francji oraz „Narodu”, „Zjednoczenia”, „Odczytu” i „Głosu Górnika”, przeznaczonych dla Polonii niemieckiej².

Wracając do okresu przed I wojną światową: Kwiatkowski kontynuował w Niemczech swoją propolską działalność – prowadził kursy i wykłady w ramach uniwersytetów ludowych, był współorganizatorem polskich towarzystw gimnastycznych, brał udział w manifestacjach protestacyjnych przeciwko polityce władz pruskich wobec Polaków. Jako prezes głównego komitetu wyborczego na Westfalię i Nadrenię promował polskich kandydatów w wyborach do niemieckiego parlamentu. Nawiązał też kontakt z emigracją polską w Paryżu i Londynie. Był współzałożycielem i wiceprezesem Związku Dziennikarzy Polskich zaboru pruskiego. Oprócz „Narodowca” wydawał w tym czasie także dziennik „Naród” oraz tygodnik „Pochodnia”.

Po wybuchu I wojny światowej Kwiatkowskiego uwięziono w twierdzy Wessel przy granicy niemiecko-holenderskiej, a wydawane przez niego periodyki zamknięto. Szybko okazało się jednak, iż brak polskojęzycznej prasy wpływa niekorzystnie na stan gospodarczy Niemiec, gdzie szeroko korzystano

² A. P a c z k o w s k i, *Prasa polonijna w latach 1870-1939. Zarys problematyki*, Warszawa 1977, s. 93, 114-115, 126-127.

z faktu podejmowania tam pracy przez Polaków. W warunkach wojennych nie można było pozwolić sobie na to, stąd zgoda rządu niemieckiego na wznowienie wydawania m.in. „Narodowca”. Wygrana walka o możliwość kontynuowania działalności wydawniczej dodała znaczenia postaci Kwiatkowskiego, którego postrzegano jako skutecznego w walce o interesy narodu polskiego.

Po zakończeniu I wojny światowej Kwiatkowski powrócił do odrodzonej ojczyzny. W grudniu 1918 r. został posłem do Sejmu Dzielnicowego w Poznaniu. W latach 1919-1922 blisko współdziałał z polskim komisarzem plebiscytowym na Górnym Śląsku, Wojciechem Korfantym, w akcji na rzecz przyłączenia tego obszaru do Polski. W tym celu uruchomił drukarnię w Gliwicach (w 1922 r. przeniesioną do Rybnika), dzięki której wydawał „Sztandar Polski”, „Gazetę Rybnicką”, „Oberschlesische Post” oraz „Katolische Volkszeitung”. Był członkiem Polskiego Komitetu Plebiscytowego na miasto i powiat gliwicki. Po plebiscycie, wskutek szykan ze strony niemieckiej (Gliwice pozostały po stronie niemieckiej), przeniósł się do Rybnika, kontynuując tam wydawanie „Sztandaru Polskiego” i „Gazety Rybnickiej”.

Politycznie związał się z Chrześcijańską Demokracją. W 1922 r. z ramienia tej partii³ starał się o mandat poselski w wyborach do Sejmu RP, startując w okręgu wyborczym nr 40, obejmującym Cieszyn, Bielsk, Pszczynę i Rybnik. W wyniku głosowania Kwiatkowski został posłem na Sejm RP, zasiadając w nim w latach 1922-1928⁴. Był członkiem Komisji Skarbowo-Budżetowej, Przemysłowo-Handlowej i Morskiej. Wszedł również w skład prezydium klubu parlamentarnego Chrześcijańskiej Demokracji, pełniąc funkcję jego wiceprezesa. Jako poseł awansował w hierarchii partyjnej: od 1923 do 1928 r. (z przerwą w latach 1924-1925) był członkiem Zarządu Głównego Polskiego Stronnictwa Chrześcijańskiej Demokracji⁵. Zamach majowy Józefa Piłsudskiego i nowa sytuacja społeczno-polityczna w Polsce były dla Kwiat-

³ W wyborach 1922 r. Polskie Stronnictwo Chrześcijańskiej Demokracji, Związek Ludowo-Narodowy oraz Narodowo-Chrześcijańskie Stronnictwo Ludowe utworzyły wspólny blok wyborczy pod nazwą Chrześcijański Związek Jedności Narodowej. Konsolidacja zakończyła się sukcesem – na listy ChZJN padło ponad 29% głosów – Cz. B r z o z a, A. L. S o w a, *Historia Polski 1918-1945*, Kraków 2006, s. 265; K. T u r o w s k i, *Historia ruchu chrześcijańsko-demokratycznego w Polsce*, cz. 1, Warszawa 1989, s. 283-288.

⁴ Nie tylko piszący o Kwiatkowskim, ale i on sam podają dwie daty zakończenia parlamentarnej kariery Kwiatkowskiego w II RP – 1927 lub 1928 r. – zob. Kwestionariusz M. Kwiatkowskiego, k. 3; Życiorys M. Kwiatkowskiego, k. 5; T u r k o w s k i, *Michał Kwiatkowski*, s. 213; L i p o w i c z o w a, *Kwiatkowski*, s. 360; P r z y b y l s k i, *Kwiatkowski*, s. 73. Sejm I kadencji funkcjonował do roku 1928 i ta data, wobec braku zdecydowania u samego Kwiatkowskiego, wydaje się bardziej prawdopodobna.

⁵ T u r o w s k i, *Historia*, s. 290-291, 306.

kowskiego nie do zaakceptowania, skłaniając go do wyjazdu z kraju. Osiadł we Francji i zamieszkał na stałe w Lens, poświęcając się pracy dziennikarskiej i wydawniczej. Krytyczny wobec sanacji, popierał (również na łamach wydawanych przez niego pism) działalność *Frontu Morges*. Mieszkając we Francji włączył się czynnie w życie tamtejszej Polonii. Tam zastał go wybuch II wojny światowej. We wrześniu 1939 r. 56-letni Kwiatkowski zgłosił się w konsulacie polskim w Lille jako ochotnik do służby wojskowej. Nie został jednak zmobilizowany.

Warto nieco dokładniej przyjrzeć się działalności Michała Kwiatkowskiego w czasie II wojny światowej, gdyż ten okres jego życia jest słabo naświetlony w dotychczasowej literaturze historycznej. Konsekwencje przegranej wojny obronnej 1939 r. – przejście władzy państwowej w ręce dotychczasowej opozycji, przeniesienie centralnych organów Rzeczypospolitej na emigrację do Francji – otworzyły Kwiatkowskiemu nowe możliwości działalności politycznej. Dekretem Prezydenta RP z 9 grudnia 1939 r. powołano do życia Radę Narodową, mającą spełniać wobec prezydenta i rządu funkcje opiniodawczą, kontrolną i doradczą. Rada Narodowa miała być namiastką parlamentu na obczyźnie, funkcjonującą w czasie, kiedy dotychczasowe Sejm i Senat, nie mając możliwości kontynuowania działalności, zostały rozwiązane, a z przeprowadzeniem nowych wyborów trzeba było czekać do zakończenia działań wojennych. Członkowie RN mieli być mianowani, nie wybierani – stąd postulat, by skład Rady odzwierciedlał, w miarę możliwości, przekrój polityczno-społeczny narodu polskiego, ale jednocześnie – by zasiadały w niej osoby powszechnie poważane, o nieposzlakowanej opinii, by skład RN był odpowiedni do trudnych warunków, w których przyszło działać władzom Rzeczypospolitej.

Kwiatkowski wszedł do elitarnego⁶ grona członków Rady Narodowej. Nie obyło się jednak przy tej okazji bez perypetii. Po raz pierwszy propozycję składu Rady Narodowej przedstawiono na posiedzeniu Rady Ministrów w dn. 2 grudnia 1939 r. Wśród 16 kandydatów wysuniętych przez premiera gen. Władysława Sikorskiego, a zaakceptowanych przez RM, znalazło się nazwisko Michała Kwiatkowskiego⁷. Miał on być przedstawicielem Polonii

⁶ W myśl art. 5 Dekretu Prezydenta RP z 9 grudnia 1939 r.: „Rada Narodowa składa się najmniej z dwunastu, najwyżej dwudziestu czterech członków mianowanych przez Prezydenta Rzeczypospolitej na wniosek Prezesa Rady Ministrów” – cyt. za: E. D u r a c z y ń s k i, R. T u r k o w s k i, *O Polsce na uchodźstwie. Rada Narodowa Rzeczypospolitej Polskiej 1939-1945*, Warszawa 1997, s. 207.

⁷ Załącznik do protokołu z posiedzenia Rady Ministrów z dn. 2 grudnia 1939 r., w: *Protokoły z posiedzeń Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej*, t. I, red. naukowa M. Zgórniak,

francuskiej i jednocześnie reprezentantem chadeckiego Stronnictwa Pracy. Jednakże 15 grudnia 1939 r. Sikorski w miejsce reprezentantów emigracji zarobkowej zaproponował włączenie w skład RN biskupa polowego Wojska Polskiego – Józefa Gawlinę oraz znanego publicystę Zygmunta Nowakowskiego⁸. Ostatecznie Kwiatkowski znalazł się w składzie Rady Narodowej, tyle że nieco później, bo 18 stycznia 1940 r.⁹ Został członkiem praktycznie wszystkich komisji Rady Narodowej: Gospodarczo-Budżetowej (pełnił w niej funkcję wiceprzewodniczącego w Angers, a po przeniesieniu siedziby władz RP do Londynu – przewodniczącego), Prawno-Konstytucyjnej (wiceprzewodniczący), Emigracyjnej. Był też początkowo zastępcą członka, a najdalej od marca 1940 r. – członkiem Komisji Spraw Zagranicznych oraz zastępcą członka Komisji Wojskowej¹⁰. 5 marca 1941 r. został wybrany Sekretarzem RN¹¹.

Latem 1940 r., wskutek klęski militarnej wojsk francuskich w wojnie z III Rzeszą i kapitulacji Francji, władze RP przeniosły się do Londynu. Dla Michała Kwiatkowskiego oznaczało to konieczność porzucenia francuskiego domu i adaptacji do nowych warunków. Nie było to łatwe. Wielka Brytania samotnie zmagająca się z Niemcami, przeżywając trudności gospodarcze. Wraz z członkiem Rady Narodowej na Wyspy Brytyjskie ewakuowano jego rodzinę: żonę Halinę oraz sześcioro dzieci w wieku od 8 do 18 lat. Ponadto Kwiatkowsy opiekowali się dwiema sierotami¹².

Wydarzenia wojenne z letnich miesięcy 1941 r., skutkujące koniecznością ułożenia stosunków pomiędzy rządem RP a władzami sowieckimi, miały niebagatelny wpływ na życie polityczne „polskiego Londynu”. Starcie różnych

oprac. W. Rojek, A. Suchcitz, Kraków 1994, s. 121-122.

⁸ Tamże, s. 122.

⁹ D u r a c z y ń s k i, T u r k o w s k i, *O Polsce na uchodźstwie*, s. 15-16. Pierwsza grupa członków RN otrzymała nominacje w dn. 21 grudnia 1939 r., a pierwsze posiedzenie RN miało miejsce w dn. 23 stycznia 1940 r.

¹⁰ IPMS, Skład komisji Rady Narodowej, sygn. A.5.71; tamże, sygn. A.5.47; M. K w i a t k o w s k i, *Rząd i Rada Narodowa R.P. w świetle faktów i dokumentów od września 1939 do lutego 1942 r.*, Londyn 1942, s. 141; G. K u l k a, *Działalność Komisji Prawno-Konstytucyjnej przy I Radzie Narodowej RP w latach 1940-1942*, „Przegląd Sejmowy” 2009, nr 2, s. 106; D u r a c z y ń s k i, T u r k o w s k i, *O Polsce na uchodźstwie*, s. 28-29; R. T u r k o w s k i, *Rada Narodowa Rzeczypospolitej Polskiej (1939-1945)*, w: *Władze RP na obczyźnie podczas II wojny światowej*, red. Z. Błażyński, Londyn 1994 – w Aneksie 2 (s. 450-451) podaje jedynie pierwotny skład poszczególnych komisji, nie uwzględniając rozszad, których w nich dokonano w toku prac RN.

¹¹ IPMS, I Rada Narodowa, sygn. A.5.31, k. 3.

¹² Kwestionariusz M. Kwiatkowskiego, k. 3.

koncepcji relacji polsko-sowieckich, wyrażające się w stosunku do treści układu Sikorski–Majski z 30 lipca 1941 r., doprowadziło do poważnego kryzysu politycznego¹³. Te czynniki przyczyniły się do zakończenia prac tzw. I Rady Narodowej w dn. 3 września 1941 r.¹⁴

II Rada Narodowa zainaugurowała swą działalność posiedzeniem w dn. 24 lutego 1942 r. W jej składzie znalazło się 31 osób, w tym dziesięcioro członków I RN (wśród nich Kwiatkowski)¹⁵. Michał Kwiatkowski został wiceprzewodniczącym Rady Narodowej. Był również członkiem Komisji Spraw Zagranicznych (wiceprzewodniczący), Komisji Budżetowej i Komisji Społeczno-Gospodarczej oraz zastępcą członka Komisji Prawno-Politycznej¹⁶. Był więc niewątpliwie jednym z czołowych polityków zasiadających w „małym parlamencie polskim” w Londynie. Prezentowane w niniejszym artykule memoriały Kwiatkowskiego powstały w tym właśnie okresie jego działalności. Prace II Rady Narodowej trwały do 21 marca 1945 r., kiedy to – znowu wskutek rozwoju sytuacji wojennej i tarć politycznych w „polskim Londynie” – decyzją Prezydenta RP została rozwiązana¹⁷. Jak wynika z analizy materiałów Rady Narodowej, ostatnią obecność Michała Kwiatkowskiego na posiedzeniu RN odnotowano w dn. 19 grudnia 1944 r.¹⁸

Po wyzwoleniu Francji spod okupacji niemieckiej Kwiatkowski powrócił do Lens, gdzie na nowo rozpoczął wydawanie „Narodowca”. W latach czterdziestych gazeta osiągnęła nakład 50 tys. egzemplarzy. Była ważnym forum, na którym krytykowano realia społeczno-polityczne komunistycznej Polski. Kwiatkowski brał również udział w sporach wewnątrz politycznej emigracji powojennej, występując zwłaszcza przeciwko gen. Władysławowi Andersowi. Zmarł 21 maja 1966 r.

¹³ Szerzej na ten temat: M. D y m a r s k i, *Stosunki wewnętrzne wśród polskiego wychodźstwa politycznego i wojskowego we Francji i w Wielkiej Brytanii 1939-1945*, Wrocław 1999, s. 143-167; E. D u r a c z y ń s k i, *Rząd polski na uchodźstwie 1939-1945*, Warszawa 1993, s. 105-128; M. H u ł a s, *Rząd gen. Władysława Sikorskiego czerwiec 1940 – lipiec 1943*, w: *Władze RP na obczyźnie podczas II wojny światowej*, s. 177-185.

¹⁴ D u r a c z y ń s k i, T u r k o w s k i, *O Polsce na uchodźstwie*, s. 75; T u r k o w s k i, *Rada Narodowa Rzeczypospolitej Polskiej*, s. 415.

¹⁵ T u r k o w s k i, *Rada Narodowa Rzeczypospolitej Polskiej*, s. 415-418.

¹⁶ Tamże, Aneks 4, s. 453-454; IPMS, sygn. A.5.71; por. IPMS, sygn. A.5.16, k. 146-147, 230.

¹⁷ Ostatnie, bardzo burzliwe posiedzenie RN odbyło się 15 stycznia 1945 r. – D u r a c z y ń s k i, T u r k o w s k i, *O Polsce na uchodźstwie*, s. 198-201; T u r k o w s k i, *Rada Narodowa Rzeczypospolitej Polskiej*, s. 438-439.

¹⁸ IPMS, sygn. A.5.4.159.

Prezentowane memoriały powstały w odstępie niemal roku. Pierwszy, datowany na 23 listopada 1942 r., przygotowano na prośbę premiera rządu polskiego, gen. W. Sikorskiego, przygotowującego się do złożenia oficjalnej wizyty w Stanach Zjednoczonych Ameryki¹⁹. Drugi sporządzono 8 listopada 1943 r. i przedłożono Komitetowi Politycznemu ministrów rządu RP. Pomysł zestawienia obydwu tekstów pochodzi od ich autora, który uznał za stosowne przedłożyć je Komitetowi Politycznemu w takiej właśnie formie²⁰.

Choć odstęp czasowy dzielący prezentowane dokumenty nie jest zbyt wielki, w szybko zmieniających się realiach II wojny światowej w ciągu tego okresu zaszły tak istotne zmiany, że można mówić o zupełnie innej rzeczywistości polityczno-międzynarodowej i militarnej. Kluczem jest oczywiście stan konfrontacji między ZSRR a III Rzeszą. Treść memoriałów nie pozostawia w tym zakresie żadnych złudzeń. Pierwszy tekst powstał wprawdzie już po fiasku koncepcji Blitzkriegu, ale w sytuacji inicjatywy strategicznej ciągle należącej do wojsk niemieckich. W memoriale tym zasadniczym problemem jest kwestia niemiecka; zagadnienia dotyczące ZSRR schodzą na plan dalszy. Drugi dokument niezwykle wyraźnie odzwierciedla fakt przejścia przez Rosjan inicjatywy na froncie wschodnim, co dla rządu polskiego stwarzało zasadniczy problem kształtu polsko-sowieckich stosunków dyplomatycznych w sytuacji zbliżania się frontu do wschodnich granic II RP. Stąd podstawowym, a właściwie jedynym, tematem tego memoriału pozostaje kwestia sowiecka.

Rozpocznijmy od analizy pierwszego z prezentowanych dokumentów. Kwiatkowski, opierając się na swym doświadczeniu życiowym i politycznym, znajomości historii oraz lekturze dzieł wybitnych intelektualistów niemieckich, stawia tezę, iż największe zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski i Europy nie tylko w chwili obecnej, ale i w przyszłości stanowią Niemcy. Szczególnie niekorzystnym czynnikiem jest fakt przywództwa Prus w zjednoczonych Niemczech, z ich specyficznym „charakterem narodowym”, filozofią państwa i kulturą, oddziałującymi na inne państwa niemieckie. Stąd wniosek, iż nawet klęska Niemiec w zmaganiach II wojny światowej będzie krótkotrwałym interludium przed ponownym wzrostem ich potęgi, jeśli nie dojdzie do gruntownego zreorganizowania ich struktury państwowej. Jako zabezpieczenie przed groźbą powtórki z historii Kwiatkowski proponuje dezintegrację

¹⁹ IPMS, Prezydium Rady Ministrów, sygn. PRM 91, Pismo M. Kwiatkowskiego do W. Sikorskiego z 23 listopada 1942 r., k. 286; J. R a b i Ń s k i, *Koncepcje polityki zagranicznej w dokumentach programowych Stronnictwa Pracy 1937-1946*, w: *Polska między Wschodem a Zachodem*, t. I, red. A. Szczepańska, H. Walczak, A. Wątor, Toruń 2008, s. 108.

²⁰ Por. IPMS, Komitet Polityczny, sygn. PRML 70.

III Rzeszy – powrót do stanu sprzed 1871 r., oznaczającego niezależność od Prus, Austrii, Meklemburgii, Saksonii, Badenii, Wirtembergii, Bawarii, Westfalii i Nadrenii, przywrócenie Królestwa Hanoweru oraz ograniczenie Prus do minimalnego terytorium. Czynnikiem ułatwiającym to zadanie są wciąż żywe odrębności między poszczególnymi krajami niemieckimi. Warto jednak zwrócić uwagę, iż proponując dezintegrację, Kwiatkowski jednocześnie zakłada integrację²¹. Mianowicie, poszczególne państwa niemieckie powinny zostać włączone do różnych bloków polityczno-gospodarczych, których budowę w powojennej Europie zakładano w myśli programowej Stronnictwa Pracy (i innych ugrupowań): „związek celny, walutowy, transportowy itd. wyswobodzonych ale rozbrojonych niemieckich państw związkowych z sąsiadami stworzy gwarancję gospodarczą i polityczną, aby Niemcy pod egidą Prus nie mogły ponownie próbować opanować Europę, lecz współpracowały z nią na podstawie równouprawnienia”²².

Jak wspomniano, zagadnienia rosyjskie pozostają w analizowanym dokumencie na marginesie zasadniczego wątku niemieckiego. Kwiatkowski wprost stwierdza, iż współpracę między Niemcami a Rosją podejmowano zawsze z inicjatywy niemieckiej, traktując ją jako dogodny narzędnik kształtowania polityki zagranicznej. Należy zauważyć, iż z oczywistych, geopolitycznych względów państwem szczególnie zagrożonym taką współpracą była Polska. W listopadzie 1942 r. Kwiatkowski dostrzegł możliwości ułożenia stosunków z ZSRR poprzez wykorzystanie dwóch zasadniczych czynników. Pierwszy z nich to wyodrębnienie głównych i drugoplanowych celów polskiej polityki zagranicznej w odniesieniu do Europy Środkowo-Wschodniej. Postulował gotowość do rezygnacji z osiągnięcia mniej istotnych założeń. Zdaniem Kwiatkowskiego, umożliwienie Rosji realizacji jej ambicji w rejonie Morza Czarnego i Bałtyku pozwoli na osiągnięcie przez rząd polski zasadniczego celu polityki zagranicznej czasu wojny – obronę integralności terytorialnej Rzeczypospolitej (problem Kresów Wschodnich). Zestawienie treści obydwu memoriałów Kwiatkowskiego pozwala przypuszczać, iż był on w tej kwestii przeciwnikiem lansowanej przez jego macierzystą partię koncepcji budowy wielkiej federacji skupiającej m.in. takie państwa Europy Środkowo-Wschodniej, jak Łotwa, Estonia czy Rumunia, których terytoriami żywo interesowali się sowieccy decydenci. Z drugiej jednak strony warto wskazać, iż w pierw-

²¹ J. R a b i ń s k i, *Kwestia integracji europejskiej w myśli politycznej działaczy Stronnictwa Pracy – członków Rady Narodowej RP w latach 1940-1943*, w: *Koncepcje integracji w Europie w XX i XXI wieku. Myśl polityczna*, red. H. Stys, Toruń 2008, s. 90.

²² IPMS, sygn. PRM 91, k. 289.

szym okresie II wojny światowej Kwiatkowski wielokrotnie opowiadał się za powstaniem federacji środkowoeuropejskiej w takim właśnie kształcie terytorialnym, jaki później poddał krytyce. Jednak te jego wypowiedzi na forum Rady Narodowej pochodzą z okresu, kiedy ZSRR pozostawał w sojuszu politycznym z Niemcami hitlerowskimi. Po 22 czerwca 1941 r. jego enuncjacje na ten temat stały się ostrożniejsze, Kwiatkowski nie wchodził w szczegóły terytorialne dotyczące planowanej federacji²³.

Drugim ważnym elementem, wpływającym na możliwości kształtowania stosunków polsko-sowieckich po myśli władz Rzeczypospolitej, był czynnik czasu. Kwiatkowski zwraca uwagę na konieczność wykorzystania względnie sprzyjającej sytuacji międzynarodowej (defensywa rosyjska, nieporozumienia brytyjsko-amerykańskie co do interpretacji Karty Atlantyckiej, możliwość bliskiego współdziałania polsko-brytyjskiego). Przestrzegał, iż odkładanie polepszenia stosunków polsko-sowieckich na później może doprowadzić do sytuacji, w której interesy polskie będą kształtowane przez Wielką Trójkę, i traktowane przez nią w sposób instrumentalny. Trzeba przyznać, iż Kwiatkowski trafnie przewidział rozwój sytuacji międzynarodowej, a decyzje podejmowane przez przywódców Wielkiej Trójki w Teheranie i Jałcie dalekie były od oczekiwań polskich²⁴. Warto jeszcze raz podkreślić, iż w przymierzu sowiecko-niemieckim inicjatywę przypisywał Kwiatkowski stronie niemieckiej. W sytuacji konfliktu między dwoma niedawnymi sojusznikami zwracał uwagę na ogromną nienawiść mieszkańców ZSRR do Niemców oraz wagę, jaką w nowej sytuacji władze komunistycznej Rosji przywiązują do utrzymania dobrych stosunków z Wielką Brytanią. Również te czynniki, jego zdaniem, zwiększały szanse na ułożenie przyjaznych stosunków polsko-sowieckich. Zdecydowanie przecenia Kwiatkowski natomiast rolę Wielkiej Brytanii, jaką przewidywał dla niej w świecie powojennym. Choć niebagatelny był wkład wojenny tego państwa w rozstrzygnięcia II wojny światowej, wspiarskie mocarstwo odchodziło w cień wobec nowych potęg zbudowanych na tym konflikcie – Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich i Stanów Zjednoczonych Ameryki. Pozycję Wielkiej Brytanii osłabiał dodatkowo fakt całkowicie błędnego przekonania prezydenta USA Franklina D. Roosevelta o sile jego osobistego wpływu na rządzącego ZSRR Józefa Stalina. Roosevelt, wykorzystując ten domniemany czynnik, chciał uzyskać swobodę manewru

²³ Szerzej na ten temat: R a b i ń s k i, *Kwestia integracji europejskiej*, s. 86-90.

²⁴ Dokładna analiza sprawy polskiej w polityce przywódców Wielkiej Trójki: J. K a r s k i, *Wielkie mocarstwa wobec Polski 1919-1945. Od Wersalu do Jałty*, Lublin 1998, s. 339-460.

wobec sojusznika brytyjskiego. Jeszcze w Jałcie (luty 1945 r.) Roosevelt szedł niemal całkowicie na rękę Stalinowi, łamiąc poczynione wcześniej uzgodnienia w sprawie jednolitego stanowiska mocarstw anglosaskich wobec żądań ZSRR²⁵. W sytuacji, gdy dla przywódcy USA kwestia granicy polsko-sowieckiej była zagadnieniem drugorzędnym wobec priorytetu utrzymania współpracy amerykańsko-radzieckiej, postulat Kwiatkowskiego pozyskania Roosevelta dla sprawy polskiej nie miał szans powodzenia.

Analizowany memoriał przeznaczony był dla premiera rządu RP, udającego się w ważną podróż do Stanów Zjednoczonych Ameryki. Czy Sikorski wykorzystał uwagi Kwiatkowskiego? Odpowiadając na to pytanie, należy mieć na uwadze, iż w swą amerykańską podróż generał zabrał wiele różnych materiałów, w tym oficjalne memoriały rządu polskiego mające ukazać Amerykanom cele wojenne Polski wraz z ich uzasadnieniem²⁶. W treści rozmów Sikorskiego słyhać echa memoriału Kwiatkowskiego – choćby w mocnym akcentowaniu tezy, iż nie należy zwlekać z rozwiązaniem spornych kwestii w stosunkach polsko-sowieckich²⁷. Jednakże najbardziej oryginalne myśli Kwiatkowskiego, zwłaszcza dotyczące powojennego losu Niemiec, nie były używane przez gen. Sikorskiego w czasie rozmów z najważniejszymi politykami Stanów Zjednoczonych Ameryki.

Memoriał Michała Kwiatkowskiego z listopada 1943 r. poświęcony został w całości stosunkom polsko-sowieckim. Ciągłe postępy Armii Radzieckiej na froncie wschodnim, w sytuacji zerwania oficjalnych relacji dyplomatycznych na tle odkrycia masowych grobów oficerów polskich w Katyniu, wysuwały kwestię rosyjską na czoło zagadnień międzynarodowych, nad którymi pracowały władze Rzeczypospolitej.

W swojej analizie Kwiatkowski wyodrębnia dwie postawy polskich kół politycznych wobec Rosji sowieckiej. Pierwsza – którą wywodzi ze środowisk związanych z J. Piłsudskim – prezentuje lekceważący stosunek wobec Rosji, uważając ją za państwo skazane na upadek, wobec którego należy zachować

²⁵ Zob. tamże, s. 428-447; por. H. K i s s i n g e r, *Dyplomacja*, Warszawa 2002, s. 431-455.

²⁶ D u r a c z y ń s k i, *Rząd polski*, s. 212-214; H u ł a s, *Rząd*, s. 222-223; L. P a s t u s i a k, *Roosevelt a sprawa polska*, Warszawa 1980, s. 85; W. K o r p a l s k a, *Władysław Eugeniusz Sikorski. Biografia polityczna*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1981, s. 234-235; por. IPMS, sygn. PRM 97, Notatka amb. J. Ciechanowskiego z rozmowy premiera W. Sikorskiego z podsekretarzem stanu USA S. Wellesem w dn. 4 stycznia 1943 r., k. 8-23.

²⁷ Notatka Ciechanowskiego z rozmowy Sikorskiego z Wellesem w dn. 4 stycznia 1943 r., k. 16.

postawę pryncypialną, nie dopuszczającą żadnych ustępstw. Druga postawa związana jest z dostrzeganiem rzeczywistej siły i znaczenia ZSRR, uwzględnia zmianę statusu Rosji na arenie międzynarodowej, wynikającą z jej potencjału demograficznego, terytorialnego czy surowcowego oraz ze znaczenia frontu wschodniego dla przebiegu działań militarnych II wojny światowej. Pierwsza postawa – niedopuszczająca jakichkolwiek ustępstw wobec ZSRR – charakterystyczna była dla polityków i wojskowych związanych przed 1939 r. ze środowiskiem sanacyjnym (prezydent Władysław Raczkiewicz, gen. Kazimierz Sosnkowski, gen. Władysław Anders), ale również dla znacznej części polityków Stronnictwa Narodowego, Polskiej Partii Socjalistycznej, a nawet Stronnictwa Pracy. Sprzeciw przedstawicieli tej opcji wobec polityki wschodniej Sikorskiego doprowadził do wspomnianego już kryzysu sierpniowego w 1941 r. Utrzymywał się odtąd stale, osiągając największe natężenie w 1944 r., skutkując dymisją rządu Stanisława Mikołajczyka i utworzeniem gabinetu Tomasza Arciszewskiego, złożonego ze zwolenników „twardego kursu” wobec ZSRR²⁸.

Charakterystyczne, że drugą opcję kształtowania stosunków polsko-sowieckich przyjmowali premierzy rządu RP – W. Sikorski i S. Mikołajczyk. Najwyraźniej znajomość narzędzi, którymi dysponowali w tym dziele, orientacja w całokształcie skomplikowanych kwestii międzynarodowych (choć nie zawsze pełna) – prowadziły do konieczności liczenia się z realiami i w tej, jakże niekorzystnie dla interesów Polski się kształtującej, rzeczywistości podejmowania prób uzyskania osiągalnego maksimum. Treść memoriału Kwiatkowskiego jest pełnym poparciem dla tej właśnie opcji, argumentacją na rzecz zastąpienia idealizmu – realizmem. Należy zaznaczyć, iż z wypowiedzi Kwiatkowskiego na forum Rady Narodowej wynika jednoznacznie, iż był on gorącym zwolennikiem linii postępowania Sikorskiego, a następnie Mikołajczyka w stosunku do ZSRR²⁹. Z tekstu analizowanego memoriału przebiega gorączka, iż do schyłku 1943 r. nie wykorzystano nadarzających się okazji do uzyskania satysfakcjonujących Polaków układów ze Związkiem Radziec-

²⁸ H u ł a s, *Rząd*, s. 178-185, 225-226; A. S u c h c i t z, *Rząd Tomasza Arciszewskiego listopad 1944-lipiec 1945*, w: *Władze RP na obczyźnie podczas II wojny światowej*, s. 357-361; D u r a c z y Ń s k i, *Rząd polski*, s. 118-127, 336-338, 364, 391-393; D y m a r s k i, *Stosunki wewnętrzne wśród polskiego wychodźstwa*, s. 152-167, 401-404.

²⁹ IPMS, I Rada Narodowa, sygn. A.5.1.43, Protokół z XLIII Posiedzenia Rady Narodowej R.P. z dn. 15 lipca 1941 r., k. 9-15; tamże, II Rada Narodowa, sygn. A.5.4.142, Stenogram ze 142 posiedzenia Rady Narodowej R.P. w dn. 25 sierpnia 1944 r., k. 77-83; zob. T u r o w s k i, *Historia ruchu*, cz. 2, s. 455, 458-459, 462, 472; T u r k o w s k i, *Michał Kwiatkowski*, s. 215-216.

kim. Kwiatkowski mocno akcentuje konieczność dojścia do porozumienia z ZSRR, nawet za cenę ustępstw, wskazując na pozytywy płynące nawet z ewentualnych zmian terytorialnych (kwestia ukraińska).

Obydwa prezentowane teksty pozwalają zapoznać się z poglądami jednego z liderów Stronnictwa Pracy w okresie II wojny światowej, dotyczącymi istotnych zagadnień polskiej polityki zagranicznej. Należy dodać, iż zawarte w analizowanych memoriałach poglądy Kwiatkowskiego w kwestii stosunków polsko-sowieckich cieszyły się poparciem ówczesnej postaci nr 1 w Stronnictwie Pracy – Karola Popiela³⁰. Stanowią one również materiał ukazujący sposób postrzegania zasadniczych zjawisk polityczno-międzynarodowych z pozycji uczestnika ówczesnego życia politycznego „polskiego Londynu”, oraz dają możliwość skonfrontowania przewidywań Kwiatkowskiego z realnym biegiem wydarzeń.

Zamieszczone poniżej teksty opatrzone przypisami dwójakiego rodzaju: literowe odzwierciedlają wszelkie ingerencje w tekst źródła, według następujących oznaczeń:

- a....a pieczęć
- b....b pismo ręczne
- c....c podkreślenie maszynowe
- d....d dopisek maszynowy
- e....e skreślenie maszynowe
- f....f skreślono ręcznie

W przypisach liczbowych podano rudymentarne informacje dotyczące występujących w memoriałach osób, wydarzeń itd. W nawiasach kwadratowych rozwiązano występujące w tekście skrót (z wyjątkiem najbardziej powszechnych). Memoriały zostały napisane zgodnie z ówczesnymi regułami ortografii i stylu. Opracowując je do druku, ograniczono się do poprawienia niektórych, typowych wówczas, a dziś już nieużywanych końcówek wyrazów oraz uwspółcześnienia pisowni tam, gdzie było to niezbędne. Pierwszy memoriał poprzedzono tekstem listu skierowanego przez Michała Kwiatkowskiego do gen. Sikorskiego, wyjaśniającym okoliczności jego powstania.

³⁰ K. P o p i e l, *General Sikorski w mojej pamięci*, Warszawa 1983, s. 141; R. G a j e w s k i, *Karol Popiel 1887-1977*, Suwałki 2008, s. 236-241, 246-249.

1

Maszynopis, oryginał**IPMS, PRM 91, k. 286-291**

M. KWIATKOWSKI
 15, York House
 Turk's Row
 London S.W.3.

^aWPLYNĘŁO DNIA.....N^o...^b3569/XIX/42^{ba}

Londyn, dn. 23. listopada 1942.

Panie Premierze³¹!

Zgodnie z życzeniem wyrażonym przez Pana Premiera, pozwalam sobie przesłać niniejszym w jak największym skrócie załączone uwagi, dotyczące głównych zagadnień naszej polityki zagranicznej.

Proszę Pana, Panie Premierze, by zechciał przyjąć wyrazy najgłębszego mego szacunku wraz z życzeniami szczęśliwej podróży³² i jak najpomyślniejszych jej wyników.

^bMKwiatkowski^b

1. Niemcy są i pozostaną na przyszłość najniebezpieczniejszym zagadnieniem dla Polski i Europy, ponieważ dzisiejszy stan rzeczy, szczególnie o ile chodzi o Prusy, jest wynikiem wiekowej ewolucji i rozwoju instynktów, tkwiących głęboko w naturze niemieckiej.

2. Klęska Niemiec może wstrzymać tę ewolucję, ale zmienić ją może tylko stworzenie faktycznych gwarancji działających automatycznie, gdyż doświadczenie dowodzi, że wszelkie pakt i traktaty po latach 10-15 przestają działać.

3. Historia wykazuje, że Niemcy po każdej klęsce odbudowywały swoje siły bardzo szybko, wyzyskując słabości przeciwników, a przede wszystkim ich niezajomość stosunków niemieckich i niemieckiej natury, tak odmiennej od natury narodów chrześcijańskich i demokratycznych.

4. Współdziałanie Niemiec z Rosją było jednym ze środków polityki prusko-niemieckiej szczególnie katastrofalnych dla Polski, a następowało dotychczas zawsze z inicjatywy Niemiec i według rachub i planów niemieckich.

5. Historia uczy, że Niemcy tylko wtenczas nie były niebezpieczeństwem dla Europy, gdy poszczególne szczepy niemieckie żyły w samodzielnej, własnej organizacji państwowej.

³¹ Prezesem Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej był wówczas gen. Władysław Eugeniusz Sikorski (1881-1943) – polski wojskowy i polityk, współorganizator Związku Walki Czynnej, 1921-1922 szef Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, 1922-1923 premier i minister spraw wewnętrznych, po zamachu majowym 1926 w opozycji do rządzącej sanacji, współtwórca *Frontu Morges*, od 30 września 1939 r. do 4 lipca 1943 r. premier rządu RP na uchodźstwie.

³² Mowa o podróży gen. W. Sikorskiego do Stanów Zjednoczonych Ameryki i Meksyku 1 grudnia 1942 r. – 10 stycznia 1943 r.

6. Wobec tego więc, że wrogiem Europy nie tyle są Niemcy, ile ich zjednoczenie, przeto bezpieczeństwo Europy i Polski wymaga wyswobodzenia nie tylko Austrii, ale wszystkich głównych niemieckich państw związkowych, jak Meklemburgia, Saksonia, Badenia, Wirtembergia i Bawaria spod jarzma pruskiego, usamodzielnienie katolickiej przeważnie Westfalii i Nadrenii, przywrócenie królestwa hanowerskiego pobitego przez Prusy w r. 1866, podobnie jak Bawaria i Austria, i sprowadzenie Prus do minimalnych rozmiarów oraz poddanie ich zbiorowej kontroli sprzymierzonych narodów.

7. Nie ulega wątpliwości, że proces cofnięcia tego, czego Prusy dokonały planowo i metodycznie w ostatnich kilkudziesięciu latach (a właściwie w ciągu 200 lat), jest zadaniem wielkim i trudnym, jednakże spełnienie jego może jedynie dać gwarancję, że Europa w bliższej lub dalszej przyszłości nie będzie niemiecką. Jeżeli Europa nie będzie się czuła na siłach, by spełnić to zadanie, wówczas – znawcy Niemiec i sił w nich działających są zgodni co do tego – tragedia dzisiejsza powtórzy się w jeszcze staranniej przygotowanym wydaniu, którego rozmiary można już dziś wywnioskować z porównania choćby natężenia sił i środków niemieckich w najeźdźcach na Francję w r. 1870, oraz w wojnach w r. 1914 i 1939.

8. Zważyć trzeba, że wybitni historycy i znawcy Niemiec oraz uczeni niemieccy jak Frantz³³, Foerster³⁴ i inni stwierdzają, że Niemcy nigdy w przeszłości nie były państwem scentralizowanym według zasad państwa narodowego, nie tworzą i nie tworzyły nigdy narodu jednolitego jak Anglicy, Francuzi lub Polacy, a ich narzecza szczepowe różnią się między sobą daleko więcej, niż języki poszczególnych narodów słowiańskich (Bauer³⁵).

9. Karta Atlantycka³⁶, według zgodnej interpretacji, przewiduje niepodległość dla wszystkich narodów, ale dopuszcza łączenie ich w regionalne bloki gospodarcze, które byłyby podstawą do zharmonizowania życia gospodarczego Europy. Usamodzielnienie związkowych państw niemieckich według ich historycznych, tysiącletnich tradycji winno się odbywać pod hasłem oswobodzenia ich spod jarzma pruskiego, zaś włączenie ich do różnych bloków gospodarczych na północy, na zachodzie, na południu i na poł.[udniowym]-wschodzie dzisiejszych Niemiec działałoby się nie dla rozbioru Niemiec, lecz pod hasłem gospodarczego zjednoczenia Europy zachodniej i środkowej, dla którego Niemcy muszą ponieść ofiary, podobnie jak wszystkie inne

³³ Constantin Frantz (1817-1891) – historyk i dyplomata niemiecki. Przeciwnik dominacji Prus, opowiadał się za federacją państw niemieckich według koncepcji wielkonemieckiej, uwzględniającej udział w niej Austrii.

³⁴ Friedrich Wilhelm Foerster (1869-1966) – niemiecki filozof i pedagog, krytyk nacjonalizmu pruskiego i niemieckich tendencji militarystycznych, przeciwnik systemu rządów A. Hitlera. Od 1933 r. do końca życia przebywał na emigracji we Francji, USA i Szwajcarii.

³⁵ Chodzi prawdopodobnie o Otto Bauera (1882-1938) – austriackiego socjologa, ekonomistę, socjaldemokratycznego działacza politycznego, który zajmował się m.in. socjologiczną analizą problematyki narodu.

³⁶ Dokument podpisany 12 sierpnia 1941 r. przez prezydenta USA F. D. Roosevelta i premiera Wielkiej Brytanii W. Churchilla, określający cele wojenne sygnatariuszy oraz zasady, na których powinny opierać się stosunki międzynarodowe. Podpisy pod Kartą Atlantycką złożyły później inne państwa koalicji antyhitlerowskiej.

państwa. Jak podstawą pruskiej roboty celem zjednoczenia Niemiec nie była jedność narodowa, lecz niemiecki związek celny, tak samo związek celny, walutowy, transportowy itd. wyswobodzonych ale rozbrojonych niemieckich państw związkowych z sąsiadami stworzy gwarancję gospodarczą i polityczną, aby Niemcy pod egidą Prus nie mogły ponownie próbować opanować Europę, lecz współpracowały z nią na podstawie równouprawnienia.

Pilnowanie bezpieczeństwa Europy rozdzieliłoby się w ten sposób równomiernie na wszystkich sąsiadów Niemiec, a problem odszkodowań wojennych znalazłby od razu rozwiązanie przez scedowanie na rzecz odnośnych bloków gospodarczych akcji umiędzynarodowionego w ten sposób przemysłu niemieckiego. Trzeba zbiorowo bronić Niemców przed ich złymi a tak silnymi instynktami, stwierdzonymi już przez Lutra³⁷, a rozwiniętymi do rozmiarów specjalnego niemieckiego światopoglądu przez niemieckich polityków, filozofów, historyków, poetów i kompozytorów – muzyków. (Fryderyk II³⁸, Bismarck³⁹, Treitschke⁴⁰, Mommsen⁴¹, Lanson, Fichte⁴², Hegel⁴³, Nietzsche⁴⁴, Spengler⁴⁵, Wiesner, Goethe⁴⁶, Wagner⁴⁷ itd.)

³⁷ Marcin Luter (1483-1546) – niemiecki duchowny, reformator religijny, twórca luteranizmu – doktryny religijnej akcentującej znaczenie Pisma Świętego i wiary, jako zasadniczych czynników decydujących o zbawieniu człowieka. Wystąpienie Lutra doprowadziło do rozbitcia chrześcijańskiego Zachodu na katolicyzm i wyznania protestanckie.

³⁸ Fryderyk II Hohenzollern (1712-1786) – król Prus, zwany Wielkim ze względu na swoją działalność w duchu absolutyzmu oświeconego: rozbudował armię i administrację państwa, zreformował skarbowość i sądownictwo, powiększył terytorium Królestwa Prus poprzez włączenie doń m.in. ziem polskich w wyniku I rozbioru 1772 r., którego był inicjatorem.

³⁹ Otto von Bismarck (1815-1898) – polityk pruski i niemiecki, premier i minister spraw zagranicznych Królestwa Prus, pierwszy kanclerz drugiego Cesarstwa Niemieckiego, do którego powstania walczył się przyczynił.

⁴⁰ Heinrich von Treitschke (1834-1896) – niemiecki historyk i polityk, jeden z głównych ideologów imperializmu niemieckiego, jego prace historyczne przyczyniły się do rozwoju niemieckiego nacjonalizmu.

⁴¹ Tak w oryginale. Powinno być: Theodor Mommsen (1817-1903) – niemiecki historyk, filolog klasyczny, polityk, laureat literackiej nagrody Nobla. Autor m.in. *Römische Geschichte*. Był posłem do pruskiego Landtagu, a następnie do niemieckiego Reichstagu.

⁴² Johann Gottlieb Fichte (1762-1814) – filozof niemiecki, jego poglądy (afirmacja wolności, filozofia czynu, idealistyczna metafizyka) oddziaływały m.in. na F. W. J. Schellinga i G. W. F. Hegla oraz romantyków niemieckich, jak również miały udział w kształtowaniu nacjonalizmu niemieckiego.

⁴³ Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) – filozof niemiecki, twórca tzw. idealizmu obiektywnego. Jego myśl wywarła duży wpływ na rozwój filozofii europejskiej, stanowiąc m.in. inspirację dla teorii materializmu dialektycznego K. Marksa.

⁴⁴ Friedrich Wilhelm Nietzsche (1844-1900) – filolog klasyczny i filozof niemiecki, przeprowadził krytykę cywilizacji i moralności chrześcijańskiej, przeciwstawiając im koncepcję „nadludzi”, kierujących się „moralnością panów”, opartą na sile i bezwzględności. Jego poglądy w dużym stopniu oddziaływały na ideologię narodowego socjalizmu w Niemczech.

⁴⁵ Oswald Spengler (1880-1936) – niemiecki filozof historii i kultury. Swoim dziełem

(Należy przypomnieć, że już w r. 1918 Niemcy liczyły się z proponowaną powyżej reorganizacją Rzeszy, a niektóre rady ministrów, np. bawarska, uchwały odłączenie się od Prus. Fakt, że tego nie zrobiono, związek wszechniemiecki⁴⁸ ogłosił jako najpomyślniejszy moment w wyniku poprzedniej wojny; wywołał on również przeświadczenie o słabości i dekadencji narodów zwycięskiej koalicji, oraz zapowiedź Oswalda Spenglera już w r. 1920, ministra austriackiego Wiesera⁴⁹ nieco później i innych o niedalekim, zwycięskim odwiecie Niemiec. Londyński organ wolnych Niemców, „Zeitung”, również stwierdzał, że pozostawienie bloku niemieckiego w środkowej Europie w formie powersalskiej⁵⁰ nie da jej ani pokoju, ani bezpieczeństwa i doprowadzić musi z konieczności do dominowania Niemiec nad Europą.)

10. Zalecone w punkcie 9. rozwiązanie problemu niemieckiego jest także jedyną drogą prowadzącą do zmniejszenia na możliwie najdłuższy okres czasu niebezpieczeństwa współdziałania prusko-niemieckiego z Rosją, o ile Niemcy w chwili klęski nie będą usiłowali ratować się przewrotem o pozorach komunistycznych według tajnych planów przygotowanych z góry na wypadek klęski. Współdziałaniu takiemu mogą tylko przeszkodzić zharmonizowane już dziś wysiłki wszystkich sprzymierzonych państw, przede wszystkim zaś W.[ielkiej]Brytanii, jako sojuszniczki Rosji, oraz nasze, jako bariery między Rosją i Niemcami. Wysiłki te mają duże prawdopodobieństwo powodzenia, jeżeli Rosja w dziedzinie odbudowy gospodarczej zniszczonych terenów będzie mogła liczyć ze strony państw anglo-saskich na pomoc odpowiednią do poniesionych ofiar i strat, a dalej, jeżeli uwzględni się pewne interesy Rosji nad Bałtykiem i Morzem Czarnym, które każdy rząd rosyjski uważać będzie za najżywotniejsze. Na stanowisku tym stanęła poniekąd W[ielka]Brytania, jak to wynika z sojuszu brytyjsko-sowieckiego, w którym W[ielka]Brytania zobowiązała się nie zawierać odrębnego pokoju z Rumunią i Węgrami, jako państwami walczącymi z Rosją po stronie Niemiec.

Zmierzch Zachodu (Der Untergang des Abendlandes), wywarł ogromny wpływ na międzywojenną elitę intelektualną Europy. Głosił zmierzch cywilizacji zachodniej i przewidywał wielkość „młodych” Niemiec pod przywództwem „nowego Cezara”.

⁴⁶ Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832) – niemiecki poeta i pisarz, uczonec i mąż stanu. Autor m.in. *Fausta*, *Cierpień młodego Wertera*, *Elegii rzymskich*, *Egmonta*.

⁴⁷ Richard Wagner (1813-1883) – niemiecki kompozytor, poeta, teoretyk sztuki, przedstawiciel neoromantyzmu. W swojej twórczości muzycznej wykorzystywał mity i legendy starogermańskie. Najważniejsze jego dzieła to: tetralogia *Pierścień Nibelunga*, *Tristan i Izolda*, *Parsifal*.

⁴⁸ Tak w oryginale. Powinno być: Związek Wszechniemiecki (Alldeutscher Verband) – organizacja nacjonalistyczna działająca w latach 1891-1939, wspierająca program terytorialnej ekspansji niemieckiej.

⁴⁹ Friedrich von Wieser (1851-1926) – austriacki ekonomista, zajmował się m.in. teorią kosztów i teorią pieniądza.

⁵⁰ Mowa o ustaleniach paryskiej konferencji pokojowej (1919-1920) po I wojnie światowej. Podjęte w jej trakcie decyzje przesądziły m.in. o kształcie terytorialnym niektórych państw europejskich. Choć wersalski traktat pokojowy dotyczący Niemiec powodował utratę przez nie niektórych obszarów, pozostawiał zwarte terytorialnie państwo niemieckie.

11. O ile W[ielka]Brytania ma pewne interesy w Rumunii i Turcji, na które zapewne bierze wzgląd w stosunkach z Sowietami, to jednak porównać ich nie można z wagą zagadnienia Kresów Wschodnich dla Polski, z drugiej zaś strony dla Sowietów problemy rumuński i bułgarski oraz widoki korzystnego ich uregulowania mają stokroć większą wagę niż nasze Kresy Wschodnie. Dochodzi do tego jeszcze nowy czynnik, ogromna nienawiść Rosji do Niemiec i ich pomocników. Nadzieje i rachuby, jakie Sowiety opierają na rozmowach swoich mężów stanu z brytyjskimi, oraz na tenorze sojuszu brytyjsko-sowieckiego⁵¹, każą wnioskować, że obrona naszych granic wschodnich i naszych interesów na Litwie i Bukowinie wydaje się w warunkach dzisiejszych jedynie możliwą i skuteczną, jeżeli równocześnie okażemy zrozumienie dla pewnych interesów rosyjskich nad Bałtykiem i Morzem Czarnym.

12. Z licznych publikacji politycznych w Stanach Zjednoczonych wynika, że w tamtejszej opinii publicznej wzrastają roszczenia, by Sprzymierzeni przyjęli amerykańską interpretację Karty Atlantyckiej, która u wielu myślących kategoriami wielkich przestrzeni amerykańskich jest niekorzystna dla naszych praw i interesów, zarówno na kresach wschodnich jak i zachodnich, jak zresztą i dla W[ielkiej]Brytanii, od której domaga się takich ustępstw co do Indii, jakich W[ielka]Brytania odmawia, celem utrzymania najważniejszej podstawy swojego imperium. Nawet gdyby amerykańska interpretacja Karty Atlantyckiej, np. w stosunku do państw bałtyckich, była dla nas korzystniejsza niż interpretacja brytyjska, to jednak antybrytyjskie nastawienie wpływowych kół republikańskich, wrażliwych na propagandę niemiecką, nam nieprzychylnych, a mających obecnie widoki powrotu do władzy za c[irc]a dwa lata, przemawia za tym, abyśmy ewentualnie przy pomocy W[ielkiej]Brytanii zdołali dojść do uznania przez Sowiety naszych granic wschodnich jeszcze przed końcem wojny, choćby za cenę wspomnianych ustępstw nad Bałtykiem i Morzem Czarnym. Byłoby dużym sukcesem, gdyby się udało pozyskać Roosevelta⁵² dla poparcia naszego stanowiska, którego najlepszym wyrazem byłoby przystąpienie nasze do 20to letniego sojuszu W[ielkiej]Brytanii z Sowietami. W ten sposób z jednej strony uniknęlibyśmy dostania się w zębate koła rozgrywek między trzema głównymi sprzymierzeńcami i przeszkodziłibyśmy najgroźniejszemu dla nas działaniu na naszą niekorzyść spodziewanego pod koniec wojny przewrotu niemieckiego; z drugiej zaś strony zapewniłibyśmy sobie poparcie W[ielkiej]Brytanii, która uzgodniwszy się z Sowietami, ma wielkie widoki wywierania miarodajnego wpływu na układ powojennych stosunków w Europie.

M.[ichał] Kwiatkowski.

⁵¹ Dwudziestoletni sojusz brytyjsko-sowiecki, podpisany w Londynie 26 maja 1942 r.

⁵² Franklin Delano Roosevelt (1882-1945) – amerykański polityk, prawnik, w latach 1933-1945 prezydent Stanów Zjednoczonych Ameryki z ramienia Partii Demokratycznej.

Maszynopis

IPMS, PRML 70

^cWnioski wypływające z sytuacji obecnej^c.

Polityka i opinia polska w stosunku do Rosji, zarówno przed r. 1939 jak i obecnie, mogła wychodzić tylko z dwóch fundamentalnych założeń:

Pierwsze, subiektywne, nie tało się z pogardą dla Rosji, zresztą od dawna także dość powszechną w Europie zachodniej, i na mocy tego nastawienia, skłonne było do sądenia, że Rosja się nie liczy, że prędzej czy później się rozleci.

Drugie założenie opierało się na danych obiektywnych: historycznych, politycznych i gospodarczych, i widziało siłę Rosji w jej rozmiarach, i zasobach olbrzymich, w jej ogromnym wysiłku przemysłowym i w fakcie, że W.[ielka]Brytania i Stany Zjednoczone nie mogą dopuścić do upadku Rosji, gdyż wówczas Niemcy stałyby się panami Azji i Afryki i rozbiłyby Imperium Brytyjskie.

Gen.[erał] Sikorski oparł się w r. 1941 na tym drugim, obiektywnie przemyślanym założeniu. W r. 1942 jednak, z powodu trudności wewnętrznych, powstałych wskutek wykorzystania przez jego przeciwników na terenie wewnątrzno-politycznym silnej reakcji uczuciowej społeczeństwa polskiego przeciw roszczeniom rosyjskim, czynił koncesje taktyczne obozowi o wspomnianym subiektywnym nastawieniu w stosunku do Rosji i z tego powodu nie wykorzystał w pełni chwili, w której Rosja miała największe trudności i w której istniała możliwość pełnego uratowania naszych kresów wschodnich przez dogadanie się z Rosją w sprawie całokształtu powojennych zagadnień zewnątrzno-politycznych, istniejących w środkowej i środkowo-wschodniej Europie. Tymczasem w obozie polskim przyjmowano rezolucje, w których mówiono o federacji Polski z państwami między Bałtykiem, Adriatykiem i Morzem Czarnym, mimo że Rumunia i Węgry znajdują się w wojnie zarówno z Rosją jak i W.[ielką]Brytanią, i mimo że nie umieliśmy się nawet dogadać z Czechosłowacją⁵³. Równocześnie obóz subiektywnie nastawiony w stosunku do Rosji głosił coraz silniej w r. 1942, że Rosja lada chwila padnie i że wówczas będzie można wszystkie nasze problemy załatwić pomyślnie.

W ostatniej mowie wygłoszonej w Radzie Narodowej⁵⁴ w roku bież.[ącym], po zerwaniu stosunków polsko-rosyjskich⁵⁵, gen.[erał] Sikorski – więcej niż ^dw swojej^d ^ejego^e polity^fka^{fd}ce^d poprzednich miesięcy w r. 1942/43 – powrócił do założeń, które kierowały nim w r. 1941. Gen.[erał] Sikorski potwierdził w ten

⁵³ Międzyrządowe negocjacje polsko-czechosłowackie w sprawie utworzenia konfederacji obejmującej te państwa toczyły się w latach 1940-1943 nie osiągając zamierzonego celu.

⁵⁴ Rada Narodowa (Rada Narodowa Rzeczypospolitej Polskiej) – organ doradczy, opiniodawczy i kontrolny rządu i prezydenta RP na uchodźstwie, w trakcie II wojny światowej funkcjonowała przez dwie kadencje: I RN w latach 1939-1941, II RN w latach 1942-1945.

⁵⁵ W dn. 25 kwietnia 1943 rząd ZSRR zerwał stosunki dyplomatyczne z Polską, oskarżając władze RP o uleganie propagandzie hitlerowskiej w sprawie odkrycia grobów oficerów polskich w Katyniu.

sposób, że nie ma innej platformy dla naszej polityki zagranicznej, jak ta, którą pozwoliłem sobie nazwać obiektywną. Jeżeli zejście z niej doprowadziło do niepomysłnych rezultatów, które rząd stara się obecnie naprawić, jednakże jak dotychczas, niestety, bez pozytywnego skutku.⁵⁶

Gen.[erał] Sikorski potwierdził też założenie, że Rosji przy jej obszarach mniej może chodzić o zdobycze terytorialne naszym kosztem, jak o ogólny, korzystniejszy dla niej niż przed r. 1939 układ stosunków politycznych w Europie środkowej i środkowo-wschodniej, a który bez naszego udziału jest niemożliwy. Oświadczył bowiem, że w rozmowie, jaką miał ze Stalinem⁵⁶ w grudniu r. 1941⁵⁷, Stalin żądał raczej oddania mu Ukraińców na podstawie wymiany ludności, ale nie żądał Małopolski Wschodniej.

Zlikwidowanie niebezpieczeństwa ukraińskiego w jakibądź sposób, leżało od wieków w interesie Polski. Dziś, z rosyjskich przyczyn, leży także w interesie Rosji. Jest rzeczą zrozumiałą, że Rosja nie chce, aby się u nas chowała irredenta ukraińska, z której skorzystał Hitler⁵⁸, by dotrzeć do Stalingradu i Kaukazu. Zrozumienie to i nienawiść rosyjska do Niemiec powstały obecnie po raz pierwszy, należało więc wykorzystać je stuprocentowo w interesie Polski, czego niestety nie uczyniliśmy. Nie wzięliśmy też w rachubę faktu, że Rosja jedyna może przejąć do siebie miliony Niemców, pod hasłem, by odbudowali dokonane przez nich zniszczenia w Rosji; ułatwiłoby to nam poważnie zagadnienie bezpieczeństwa Polski na zachodnich granicach.

W maju 1942 r. nie korzystaliśmy ponownie z ofiarowanych przez Rosję rozmów w sprawie ukształtowania stosunków w środkowo-wschodniej Europie. Rozmowy te zastąpiono sojuszem brytyjsko-sowieckim, przy zawieraniu którego rozmawiano z pewnością o nas, ale bez nas. Ci, którzy wierzyli, że Rosja padnie, uważali to za sukces i przypisywali sobie zasługi w tej materii.

Zaostrzenie stosunków polsko-rosyjskich zwiększyło się najpoważniej, gdy gen.[erał] Sikorski w styczniu 1943 r., powróciwszy z Waszyngtonu, począł głosić, że wszystkie problemy polskie pomyślnie załatwił w Waszyngtonie i nie pojechał do Moskwy, jak się tego spodziewano na mocy głosów amerykańskich, doradzających nam, abyśmy nasze dyferencje z Rosją starali się najpierw załatwić sami.

⁵⁶ Józef Wissarionowicz Stalin, właśc. Iosif Dżugaszwili (1878-1953) – działacz komunistyczny, przywódca ZSRR, od 1922 r. sekretarz generalny Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików), przekształconej następnie w Komunistyczną Partię Związku Radzieckiego. W okresie II wojny światowej ZSRR pod jego przywództwem początkowo pozostawał w sojuszu z III Rzeszą. Po ataku Niemiec na ZSRR 22 czerwca 1941 r. Stalin przeszedł do obozu państw koalicji antyhitlerowskiej, wchodząc do tzw. Wielkiej Trójki (przywódcy USA, Wielkiej Brytanii, ZSRR).

⁵⁷ Rozmowa ta odbyła się 3 grudnia 1941 r., w czasie wizyty Sikorskiego w ZSRR, która miała miejsce w dn. 30 listopada – 15 grudnia 1941 r.

⁵⁸ Adolf Hitler (1889-1945) – polityk niemiecki, przywódca NSDAP, od 1933 r. kanclerz Niemiec. Przekształcił demokratyczną Republikę Weimarską w III Rzeszę niemiecką, w której sprawował dyktaturę. Odpowiedzialny za zburzenie porządku wersalskiego i wybuch II wojny światowej.

Chwilę zaostrzenia stosunków polsko-rosyjskich wyzyskała propaganda niemiecka, rzucając na szalę sprawę Katynia, która przecież była znana Rządowi i którą należało już przedtem bezpośrednio z Rosją załatwić. Załatwiając zaś problem ten wśród gorączki podsycanej i wykorzystywanej przez przeciwników Rządu, popełniono błędy taktyczne, które ułatwiły Rosji uzyskanie w stosunku do nas wolnej ręki, do czego Rosja dążyła od chwili, gdy straciła nadzieję, że Rząd polski będzie chciał porozumieć się z Rosją w wszelkich zagadnieniach dotyczących powojennej organizacji Europy środkowej i środkowo-wschodniej, w której – zdaniem także większości brytyjskiej – Rosja ma prawo być zainteresowana. Ocena polskiej polityki zagranicznej w przeważającej części opinii brytyjskiej, a nawet w wielkiej części opinii amerykańskiej, jest wskutek tego silnie krytyczna.

Pomyślnie załatwienie zagadnień polsko-rosyjskich jest w każdym razie dziś znacznie trudniejsze, niż było w r. 1942, kiedy polska polityka zagraniczna zrezygnowała z próby załatwienia własnym przede wszystkim wysiłkiem niezaprzeczalnych, olbrzymich trudności i uczyniła koncesje tym, którzy żądali nierozmawiania z Rosją i czekania aż Rosja padnie.

Trzeba przeto wysnuć jedyny wniosek możliwy i odwrócić się stanowczo od założeń, które okazały się fałszywe. Trzeba wyzwolić polską politykę od wszelkich wpływów pośrednich i bezpośrednich, mających swoje źródło w poglądach i dążeniach konserwatywnego odłamu dawnego N.K.N-owskiego⁵⁹ obozu oraz jego przyjacielów z t.zw. litewskiej szkoły polskiej polityki zagranicznej. Koła te były zawsze zwolennikami współdziałania z Niemcami, czy to wiedeńskiego czy berlińskiego kierunku. Ich to polityka antyrosyjska zagroziła Polsce katastrofą już w r. 1920⁶⁰ i dziś, w daleko gorszej koniunkturze, pcha nas do katastrofy. Wobec zbliżania się wojsk rosyjskich do granicy polskiej nie ma czasu do stracenia. Trzeba stanąć na gruncie oczywistych faktów i wykorzystać wszystkie wynikające z nich możliwości i nie wahać się pod naciskiem wpływów, których wszelkie przewidywania podyktowane najciaśniej pojętymi interesami własnymi okazały się złudne.

Michał Kwiatkowski.

Dn. 8. listopada 1943 r.

⁵⁹ Naczelny Komitet Narodowy – organ polityczny orientacji proaustriackiej utworzony w sierpniu 1914 r. w Krakowie, podlegały mu m.in. Legiony Polskie J. Piłsudskiego. Szefem Departamentu Wojskowego NKN był W. Sikorski. Rozwiązany w 1917 r. po utworzeniu Rady Regencyjnej.

⁶⁰ Mowa o zagrożeniu bytu państwowego Rzeczypospolitej Polskiej w związku z przebiegiem wojny polsko-bolszewickiej 1919-1921, w trakcie której, w sierpniu 1920 r., Armia Czerwona operowała już na przedpolach Warszawy. Traktat pokojowy, ustalający przebieg granicy polsko-sowieckiej, podpisano w Rydze 18 marca 1921 r.

BIBLIOGRAFIA

I. ŹRÓDŁA

A. ARCHIWALNE

Instytut Polski i Muzeum im. Gen. Sikorskiego w Londynie

I Rada Narodowa, sygn. A.5.1.43,

II Rada Narodowa, sygn. A.5.4.142,

sygn. A.5.4.159,

sygn. A.5.16,

sygn. A.5.31,

sygn. A.5.47.

Skład komisji Rady Narodowej, sygn. A.5.71,

Akta personalne członków Rady Narodowej, sygn. A.5.72,

Prezydium Rady Ministrów, sygn. PRM 91,

sygn. PRM 97,

Komitet Polityczny, sygn. PRML 70.

B. DRUKOWANE

P o p i e l K.: Generał Sikorski w mojej pamięci, Warszawa: ODiSS 1983.

Protokoły z posiedzeń Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej, t. I, red. naukowa

M. Zgórniak, oprac. W. Rojek, A. Suchcitz, Kraków: Secesja 1994.

II. OPRACOWANIA

B r z o z a Cz., S o w a A. L.: Historia Polski 1918-1945. Kraków: Wydawnictwo Literackie 2006.

D u r a c z y ń s k i E.: Rząd polski na uchodźstwie 1939-1945, Warszawa: Książka i Wiedza 1993.

D u r a c z y ń s k i E., T u r k o w s k i R.: O Polsce na uchodźstwie. Rada Narodowa Rzeczypospolitej Polskiej 1939-1945, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe 1997.

D y m a r s k i M.: Stosunki wewnętrzne wśród polskiego wychodźstwa politycznego i wojskowego we Francji i w Wielkiej Brytanii 1939-1945, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 1999.

G a j e w s k i R.: Karol Popiel 1887-1977, Suwałki: Wyższa Szkoła Służby Społecznej im. Księdza Franciszka Blachnickiego 2008.

H u ł a s M.: Rząd gen. Władysława Sikorskiego czerwiec 1940-lipiec 1943, w: Władze RP na obczyźnie podczas II wojny światowej 1939-1945, red. Z. Błażyński, Londyn: Polskie Towarzystwo Naukowe na Obczyźnie 1994, s. 163-264.

- K a r s k i J.: Wielkie mocarstwa wobec Polski 1919-1945. Od Wersalu do Jałty, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1998.
- K i s s i n g e r H.: Dyplomacja, Warszawa: Philip Wilson 2002.
- K o r p a l s k a W.: Władysław Eugeniusz Sikorski. Biografia polityczna, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź: Ossolineum 1981.
- K u l k a G.: Działalność Komisji Prawno-Konstytucyjnej przy I Radzie Narodowej RP w latach 1940-1942, „Przegląd Sejmowy” 2009, nr 2.
- K w i a t k o w s k i M.: Rząd i Rada Narodowa R.P. w świetle faktów i dokumentów od września 1939 do lutego 1942 r., Londyn 1942.
- L i p o w i c z o w a M.: Kwiatkowski Michał Franciszek Marian, w: Polski Słownik Biograficzny, t. XVI, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1971, s. 360.
- P a c z k o w s k i A.: Prasa polonijna w latach 1870-1939. Zarys problematyki, Warszawa: Biblioteka Narodowa 1977.
- P a s t u s i a k L.: Roosevelt a sprawa polska, Warszawa: Książka i Wiedza 1980.
- P r z y b y l s k i H.: Kwiatkowski Michał Franciszek Marian, w: Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce, t. II, red. R. Bender, S. Gajewski [i in.], Warszawa: ODiSS 1994, s. 72-73.
- R a b i ń s k i J.: Koncepcje polityki zagranicznej w dokumentach programowych Stronnictwa Pracy 1937-1946, w: Polska między Wschodem a Zachodem, t. I, red. A. Szczepańska, H. Walczak, A. Wątor, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek 2008, s. 98-112.
- R a b i ń s k i J.: Kwestia integracji europejskiej w myśli politycznej działaczy Stronnictwa Pracy – członków Rady Narodowej RP w latach 1940-1943, w: Koncepcje integracji w Europie w XX i XXI wieku. Myśl polityczna, red. H. Stys, Toruń 2008, s. 83-95.
- S u c h c i t z A.: Rząd Tomasza Arciszewskiego listopad 1944-lipiec 1945, w: Władze RP na obczyźnie podczas II wojny światowej 1939-1945, red. Z. Błażyński, Londyn: Polskie Towarzystwo Naukowe na Obczyźnie 1994, s. 356-385.
- T u r k o w s k i R.: Michał Kwiatkowski – dziennikarz i polityk emigracji polskiej w Niemczech i Francji (1883-1966), w: E scientia et amicitia. Studia poświęcone profesorowi Edwardowi Potkowskiemu, Warszawa-Pułtusk 1999, s. 207-218.
- T u r k o w s k i R.: Rada Narodowa Rzeczypospolitej Polskiej (1939-1945), w: Władze RP na obczyźnie podczas II wojny światowej 1939-1945, red. Z. Błażyński, Londyn: Polskie Towarzystwo Naukowe na Obczyźnie 1994, s. 386-454.
- T u r o w s k i K.: Historia ruchu chrześcijańsko-demokratycznego w Polsce, Warszawa: ODiSS 1989.

MICHAŁ KWIATKOWSKI'S TWO MEMORANDA CONCERNING
THE FOREIGN POLICY OF THE POLISH GOVERNMENT
IN EXILE IN THE YEARS 1942-1943

S u m m a r y

In the article two memoranda are presented that concern the foreign policy of the Polish government in exile in the years 1942-1943. Their author is Michał Kwiatkowski, a journalist, an editor, a Labour Party (Poland) politician, an activist of the Polish community in Germany and France. During World War II Kwiatkowski was a member of the National Council of Poland – a substitute of the Polish parliament in exile. The presented texts concern the matters that are fundamental for the Polish foreign policy of that time: the future of Germany and the relations between Poland and the USSR. The first memorandum was written at the request of the Prime Minister of the Polish Government, General W. Sikorski, for his visit in the USA in December 1942-January 1943. The other one was presented to the Political Committee of the Polish Government at the crucial moment when the Red Army was approaching the east borders of Poland. Both the texts let the reader learn about the opinions entertained by one of the leaders of the Labour Party (Poland) – a party that was part of the government coalition during World War II. They also show the way basic political-international phenomena were perceived by a member of the political life of “Polish London” of those times; they also make it possible to compare Kwiatkowski’s predictions with the real course of events.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: Michał Kwiatkowski, Rada Narodowa RP, stosunki międzynarodowe, II wojna światowa, Niemcy, ZSRR.

Key words: Michał Kwiatkowski, National Council of Poland, international relations, World War II, Germany, USSR.